

яка, в свою чергу, потребує реформування відповідно до сучасних світових стандартів.

Пенсійна система повинна стати потужним джерелом довготривалих інвестицій в економіку країни. Це сприятиме збільшенню зайнятості, зростанню доходів громадян і зміцненню фінансової бази пенсійної системи.

Список використаних джерел

1. Бойко М.Д. Право пенсійного забезпечення в Україні. Навчальний посібник / М.Д. Бойко. – Вид. 2-ге, випр. і доп. – Київ: Атака, 2006. – 356 с.
2. Мальований М. Історичний розвиток системи пенсійного забезпечення в світі / М. Мальований // Економіка А П К. - 2005. - №3. - С.31-36.
3. Надточій Б. Пенсійне забезпечення в Україні: історичний аспект // Б. Надточій, В. Яценко / Україна: аспекти праці. - 2000. - №1. - С.8-15.

УДК 347.73

Гаєвський І.М.,

начальник Юридичного управління Державної служби
фінансового моніторингу України,
кандидат юридичних наук, доцент

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВНІ ЗМІНИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЮРИДИЧНИХ ПРОФЕСІЙ У СФЕРІ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

В статті розкрито роль представників юридичних професій у сфері запобігання та протидії (легалізації) відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму. Розглянуто ключові повноваження адвокатів та юристів відповідно до міжнародних стандартів та національного законодавства у сфері фінансового моніторингу.

В статье раскрыта роль представителей юридических профессий в сфере предотвращения и противодействия (легализации) отмыванию доходов, полученных преступным путем, и финансированию терроризма. Рассмотрены ключевые полномочия адвокатов и юристов согласно международным стандартам и национального законодательства в сфере финансового мониторинга.

This article describes the role of the representatives of legal professions in the area on Prevention and Counteraction to Legalization (Laundering) of the Proceeds of Crime or Terrorist Financing. Key authorities of the lawyers and legal representatives are considered according to the international standards and national legislation in the sphere of financial monitoring.

Постановка проблеми. Минуло вже більше трьох років як набрала чинності нова редакція Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» [1].

Відповідно до зазначеного Закону адвокати та суб'єкти господарювання, що надають юридичні послуги (за винятком осіб, які надають послуги у рамках трудових правовідносин) у випадках, передбачених статтями 6 і 8 цього Закону, є спеціально визначеними суб'єктами первинного фінансового моніторингу (підпункт «г» пункту 8 частини другої статті 5). Тобто, зазначені особи задіяні у процесах боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму.

Водночас, обов'язки представників юридичних професій у цій сфері є специфічними та залежать особливостей їх правового статусу. Це в першу чергу зумовлюється обов'язком надавати інформацію про фінансові операції своїх клієнтів до визначеного державного органу, що викликає певний конфлікт із наявністю у юристів професійної таємниці та її гарантіями збереження.

Ступінь наукової розробки теми. Аналізом стану законодавчого забезпечення з питань порушеної тематики займалися такі фахівці як Гуржій С.Г., Користін О.Є., Ковальчук А.Т. Однак, враховуючи особливості статусу

представників юридичних професій та міжнародну складову наповнення законодавства України з цього питання, доцільним є проведення комплексного аналізу порушеного питання.

Виклад основного матеріалу. Згідно із частиною першою статті 8 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» адвокати, суб'єкти господарювання, що надають юридичні послуги, та представники інших правових професій виконують обов'язки суб'єкта первинного фінансового моніторингу якщо вони беруть участь у підготовці і здійсненні правочинів щодо: купівлі-продажу нерухомості; управлінні активами клієнта; управлінні банківським рахунком або рахунком у цінних паперах; залученні коштів для утворення юридичних осіб, забезпеченні їх діяльності та управлінні ними; утворенні юридичних осіб, забезпеченні їх діяльності чи управлінні ними, а також купівлі-продажу юридичних осіб.

Серед всіх обов'язків, в порівнянні з іншими, як вже стисло зазначено вище, специфічним є виконання адвокатами або іншими юристами обов'язку щодо надання інформації про підозрілі операції своїх клієнтів до компетентного державного органу (підрозділу фінансової розвідки, в Україні – Державної служби фінансового моніторингу).

Вказані положення національного законодавства обумовлюється міжнародними стандартами у цій площині. Такими стандартами є Рекомендації Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму (The Financial Action Task Force, FATF), які постійно еволюціонують і налічують вже декілька редакцій (1990, 1996, 2003, 2012 років). Вперше юридичні професії підпали під міжнародно-правове регулювання сфери фінансового моніторингу у 2003-му році [2].

Зокрема, якщо розглядати редакцію Рекомендацій FATF 2003-го року, то в 12-й Рекомендації (пункт «d») зазначено, що вимоги щодо обачливості і ведення обліку, викладені у Рекомендаціях 5-6 та 8-11, застосовуються до юристів, нотаріусів, інших незалежних професіоналів у правовій сфері, бухгалтерів, коли вони допомагають у плануванні або здійсненні операцій для свого клієнта стосовно: купівлі-продажу нерухомості; управління грошима, цінними паперами або іншими активами клієнта; управління банківським, ощадним рахунком або рахунком з цінними паперами; організації внесків для створення, діяльності або управління компаніями; створення, діяльності або управління юридичними особами чи компаніями, або покупка чи продаж об'єктів підприємницької діяльності.

Згідно з 16-ю Рекомендацією FATF (пункт «a») вимоги, визначені в Рекомендаціях 13-15 та 21, застосовуються до юридичних професій таким чином, що їх представники мають повідомляти про підозрілі операції, коли вони задіяні у фінансовій операції від імені або за дорученням клієнта, відповідно до діяльності, визначеної в пункті «d» 12-ї Рекомендації FATF.

Отже, встановлено прямий зв'язок між випадками в яких юристи виконують зобов'язання у сфері фінансового моніторингу та обов'язком повідомляти про свої підозри підрозділи фінансової розвідки. Але, стандартами FATF 2003-го року визначено, що юристи та інші фахівці у правовій сфері не повідомляють про свої підозри, якщо відповідна інформація отримана за обставин, що є предметом професійної таємниці або привілеєм на зберігання адвокатської таємниці. При цьому кожній державі було надано право самостійно визначити питання, які підпадають під

правові професійні привілеї або правову професійну таємницю. Це, зазвичай, відноситься до інформації, що отримують адвокати або інші незалежні особи юридичних професій від одного із своїх клієнтів або через нього: в ході встановлення правового положення клієнта, при його захисті чи представленні інтересів клієнта в судових, адміністративних, арбітражних або ж посередницьких розглядах.

Схожі за змістом та аналогічні за суттю положення організації фінансового моніторингу представниками юридичних професій містяться і у чинній Директиві Європейського Парламенту та Ради від 26.10.2005 № 2005/60/ЄС про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму (статті 2, 9, 23) [3]. Слід лише уточнити, що відповідно до частини другої статті 23 зазначеної Директиви, виконання незалежними професійними юристами обов'язків щодо надання інформації про фінансові операції підозрілих клієнтів до компетентного державного органу не вимагається у випадку засвідчення юридичного статусу клієнта або здійснення захисту (представлення) інтересів клієнта у судовому процесі чи стосовно судового процесу, включаючи надання консультації щодо порушення або уникнення судового процесу, незалежно від того, чи була така інформація отримана до, під час або після такого процесу.

У лютому 2012-го року на Пленарному засіданні FATF були оновлені її стандарти та прийняті нові – Міжнародні стандарти з протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму і розповсюдженню зброї масового знищення [4]. Нові Рекомендації FATF складаються із 7 блоків (A-G). Основи правового регулювання представників юридичних професій (як і всіх інших визначених нефінансових установ та професій) регламентуються рекомендаціями 22, 23 (у блоці «D») та Пояснювальними записками до них разом із відповідними визначеннями в Глосарії.

Глосарієм до Стандартів FATF чітко визначено, що під адвокатами та іншими незалежними експертами з правових питань, Рекомендації розуміють практикуючих спеціалістів, партнерів та найманих спеціалістів спеціалізованих фірм. Цей список професій не розповсюджується на «внутрішніх» спеціалістів, які є працівниками, що задіяні в інших сферах діяльності, а також не розповсюджується на спеціалістів, що працюють в державних установах, що можуть підпадати під сферу дії заходів, які спрямовані на боротьбу з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму.

У пункті «d» 22-ї Рекомендації FATF, при визначенні випадків за яких представники юридичних професій зобов'язуються виконувати вимоги стандартів, продубльовані положення пункту «d» 12-ї Рекомендації FATF, у редакції 2003-го року. Тобто, ніяких змін в цій частині нові стандарти не передбачають. Те ж стосується і режиму повідомлень про підозрілі операції, коли юристи задіяні у фінансовій операції від імені або за дорученням клієнта. Положення щодо принципів захисту професійної таємниці містяться у Пояснювальній записці до 23-ї Рекомендації FATF і також співпадають із принципами, закладеними в основу стандартів 2003-го року.

Однак, при цьому уточнено, що коли адвокати або інші незалежні експерти з правових питань прагнуть переконати клієнта не брати участь в незаконній діяльності – це не вважається розголошенням.

Окремо і більш детально слід зупинитись на питанні збереження адвокатської таємниці та всіх привілеїв, які з цього випливають.

З цього приводу можна навести тези із матеріалів науково-практичної конференції адвокатів асоціації Женеви, що проходила у жовтні 2010-го року, на тему «Міжнародні

стандарти адвокатської діяльності, організація адвокатури Швейцарії»: «В принципі адвокатська таємниця гарантується законом, вона охороняє відносини між клієнтом та адвокатом. Однак коли існують випадки, за яких адвокату стає відомо про відмивання доходів для фінансування терористів, то це питання виноситься на засідання комісії адвокатури. І комісія вирішує питання, чи слід розкривати відомості, отримані адвокатом під час його діяльності. При цьому адвокат може відмовитись від порушення адвокатської таємниці навіть якщо клієнт згоден її розкрити. Комісія може тільки рекомендувати повідомити про певні факти.» [5].

Незважаючи на це краща європейська практика свідчить про те, що все ж таки для адвокатів є всі підстави для повідомлення відповідних органів про можливі факти відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму. Прикладом може стати Бельгія. Так, ще у 2001-му році в Директиву про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму (91/308/ЄЕС) були внесені зміни, відповідно до яких за певних умов незалежні фахівці-юристи зобов'язані виконувати її положення [6]. Бельгійська асоціація адвокатів вжила заходів щоб анулювати деякі статті бельгійського закону, що імплементували зміни до цієї Директиви. Зокрема, асоціація стверджувала, що поширення зобов'язань щодо інформування адвокатами компетентних органів про відомі їм факти щодо яких існують підозри у відмиванні коштів, незаконно порушує їх професійну таємницю та незалежність – принципів, що є складовими елементами фундаментальних прав кожної особи на справедливий суд та повагу прав на захист.

У зв'язку з цим було звернення до Європейського Суду Юстиції із запитанням чи обов'язки, що поширюються на адвокатів і включають в себе інформування та співробітництво із відповідними органами у сфері боротьби з відмиванням коштів, порушують права на справедливий суд, що гарантуються статтею 6 Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [7]. Європейський Суд Юстиції встановив, що Директива обмежує застосування зобов'язань до адвокатів таким чином, що консультація юриста залишається професійною таємницею до тих пір, поки адвокат особисто не бере участь у відмиванні коштів або надані юридичної консультації з метою відмивання коштів, або знає, що його клієнт потребує юридичну консультацію для зазначених цілей.

Враховуючи концепцію «справедливого суду», що становить фундаментальне право, різноманітні елементи якого Європейський Союз вважає (право на захист, принцип рівності сторін, право доступу до правосуддя, право на адвоката), Суд встановив, що зобов'язання інформувати та співпрацювати відповідно до Директиви поширюються на адвокатів тільки, якщо вони консультують своїх клієнтів щодо підготовки або здійснення певних операцій – в основному фінансових або щодо нерухомості, як зазначено в Директиві – або якщо вони діють від імені та в інтересах клієнта у будь-якій фінансовій операції або щодо нерухомості. Як правило, така діяльність здійснюється в контексті, що не пов'язаний з судовими провадженнями і, відповідно, не належить до кола питань, що стосуються права на справедливий суд. Крім того, Директива повинна трактуватися таким чином, що у випадках при яких адвокат здійснює захист клієнта, представляє його інтереси в суді або консультує щодо судової справи, він звільняється від зазначених зобов'язань незалежно від того чи була інформація отримана або здобута до, під час або після провадження.

З огляду на останнє виключення та той факт, що обов'язок інформувати та співпрацювати, зазначений у Директиві, обґрунтований потребою ефективно боротися з відмиванням коштів, Європейський Суд Юстиції встановив, що Директива не порушує права на справедливий суд.

Цим самим було підтверджено розповсюдження на адвокатів обов'язків щодо інформування компетентних органів (підрозділів фінансових розвідок) про відомі їм факти щодо яких існують підозри у відмиванні коштів [5]. Зазначений принцип знайшов своє відображення і у частині сьомій статті 8 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» відповідно до якої адвокати та особи, які надають юридичні послуги, не повідомляють Державну службу фінансового моніторингу України про свої підозри щодо фінансових операцій у разі, якщо відповідна інформація стала їм відома за обставин, що є предметом їх адвокатської таємниці та професійної таємниці, коли вони виконують свої обов'язки щодо захисту клієнта, представництва його інтересів у судових органах та у справах досудового врегулювання спорів. Це в свою чергу кореспондується із статтями 22, 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [8] в контексті гарантій захисту адвокатської таємниці.

Новелою стандартів FATF 2012-го року є те, що у Пояснювальній записці до 23-ї Рекомендації FATF передбачено, право країн дозволити адвокатам та іншим незалежним експертам з правових питань направляти повідомлення про підозрілі операції у відповідні саморегулювальні організації, за умови наявності відповідних форм співробітництва між цими організаціями та підрозділом фінансової розвідки.

Відповідно до Глосарію до Стандартів саморегулювальна організація – це орган, який представляє певну професію (наприклад, адвокатів або інших незалежних експертів з правових питань), утворений з членів – представників такої професії, і який бере участь у регулюванні осіб, які мають кваліфікацію, щоб почати займатися цією професією, і які є практикуючими спеціалістами, а також здійснює певні функції нагляду або моніторингу [4].

Згідно із статтею 18 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [8] адвокати мають право створювати в установленому законом порядку місцеві, всеукраїнські і міжнародні об'єднання. Наявні в правовому полі України норми відповідних механізмів взаємодії саморегулювальних організацій адвокатів та підрозділу фінансової розвідки не передбачають. Однак, вже сьогодні FATF закликає всі країни вжити ефективних заходів з метою приведення національних систем протидії відмиванню коштів, фінансуванню тероризму та розповсюдженню зброї масового знищення до нових Рекомендацій FATF. Це, в свою чергу, зумовлює необхідність підготовки змін до законодавства у цій сфері.

Висновки. Чинний Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» [1] відповідає положенням, які закладені в основу Рекомендацій FATF у редакції 2003-го року [2]. І зважаючи на проаналізовані відмінності цієї редакції Рекомендацій та нових стандартів 2012-го року [4], можна дійти висновку що принципово нових процедур здійснення фінансового моніторингу ними не передбачається.

Перспективним є можливе впровадження механізму направлення адвокатами повідомлень про підозрілі операції із співпрацею з відповідною саморегулювальною

організацією, та розробка і прийняття спільних документів між такою організацією та Державною службою фінансового моніторингу України. Такою організацією, за наявності відповідних змін у законодавстві, цілком може стати Національна асоціація адвокатів України.

В той же час, слід провести ґрунтовну оцінку ринку юридичних послуг на предмет встановлення наявних ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму, і потім прийняти відповідні (в тому числі і на нормативному рівні) заходи для зниження ризиків. Це надасть змогу більш ефективно сконцентрувати ресурси і застосувати попереджувальні заходи, що відповідають характеру ризиків для зосередження зусиль в найбільш ефективний спосіб.

Таким чином, при підготовці відповідних змін до законодавства у сфері фінансового моніторингу, що стосуватимуться осіб, які представляють правові професії, доцільним є врахування зазначених вище аспектів і звичайно врахування інших обґрунтованих пропозицій зацікавлених державних органів, громадських організацій та юридичної спільноти.

Використані джерела:

1. Про внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом»: Закон України, 18.05 2010 р. № 2258-VI // Голос України. – 2010. – № 93.
2. 40 Рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sdfm.gov.ua/content/File/S/>
3. Директива Європейського Парламенту та Ради про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання доходів та фінансування тероризму, 26 жовтня 2005 р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sdfm.gov.ua/articles.php?cat_id=179&art_id=950&lang=uk
4. Міжнародні стандарти з протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму і розповсюдженню зброї масового знищення: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Sif>
5. Матеріали научно-практичної конференції адвокатів Асоціації Женеви в октябрі 2010 года по темі: «Международные стандарты адвокатской деятельности, организация адвокатуры Швейцарии»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mcca.narod.ru/1010.pdf>
6. Директива про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/18>
7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 // Голос України. – 2001. – № 3.
8. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України, 5 липня 2012 р. № 5076-VI // Голос України. – 2012. – № 148-149.

УДК 347.73:336.027.2

Кінащук Л.Л.,

завідувач кафедри муніципального,
адміністративного та цивільного права
Академії муніципального управління,
доктор юридичних наук, професор

ОСНОВНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ АУДИТОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

У статті проведено історичний аналіз розвитку світового законодавства та юридичної думки з фінансового контролю й аудиторської діяльності. Автором встановлено, що аналіз наукової літератури, законодавства України та зарубіжних держав дозволив визначити передумови виникнення та розвитку аудиторської діяльності в системі фінансового контролю, специфіку організації фінансового контролю та аудиторської діяльності в зарубіжних країнах, а також перспективу імплементації міжнародного законодавства щодо фінансового контролю й аудиторської діяльності в національне законодавство.